

Van registreren tot remediëren

Een praktijkvoorbeeld rond taalbeleid

Gerd Cornelissen & Luc Vercammen

In teksten van leerlingen ontdek je fouten zoals *voordurend*, *belgië*, *glaazen*. Een leerling van een vijfde jaar heeft last met het schrijven van syntheses voor de cursus geschiedenis en bakt er weinig van als er overzichtsragen worden gesteld. Een derde leerling slaagt er niet in om het kernwoord uit een vraag te halen. Deze drie voorbeelden zijn niet afkomstig uit een OVB-school (OVB: onderwijsvoorrrangsbeleid) of een school met veel anderstaligen; deze drie voorbeelden komen uit een reguliere school met een aso-bovenbouw. In elke school tref je leerlingen aan die kampen met taalleerproblemen die in meer of mindere mate hun leerrendement beïnvloeden. Deze bijdrage beschrijft een praktijkvoorbeeld rond taalbeleid dat de aandacht vooral richt op deze taalleerproblemen.

e artikels uit het eerste taalbeleidsnummer van *VONK* laten misschien een overdonderende, zo niet verpletterende indruk na: de omvang en de diepgang van taalbeleid zoals dat uit de teksten van Van Ceulen, Van Bavel en Rymenans naar voren komt, laten leerkrachten verweesd achter met de vraag hoe dit alles in 's hemels naam op een school en in de klas gerealiseerd kan worden. Dit praktijkvoorbeeld beschrijft een vorm van taalbeleid waar ruim vijf jaar aan gewerkt werd, dat ontstaan en ontwikkeld is binnen een school, in samenwerking met het schoolteam. Wij hopen dat dit plan niet *top-down* overkomt.

In dit voorbeeld wordt het taalbeleid toegespitst op het adequaat remediëren van leerproblemen in het algemeen en taalleerproblemen in het bijzonder (zie ook

Vercammen 1998). We onderschrijven dan ook volmondig de visie van Mark Van Bavel die stelt dat taalbeleid alles te maken heeft met het leerrendement van leerlingen. Het uitgangspunt bij een remediëringsbeleid is een leerlinggerichte houding: elke leerling kan gedurende het schooljaar op begeleiding rekenen. Begeleiden betekent niet een tekort of een probleem 'registreren', maar wel een leerling opvolgen in zijn/haar ontwikkeling in het vak en als leerling in het algemeen. Het doel van deze begeleiding is steeds het leerrendement van leerlingen te verhogen. Het begrip 'leerrendement' moet in deze context heel ruim geïnterpreteerd worden: leerrendement slaat niet enkel terug op vakken, maar ook op de algemene leerbekwaamheid, op zelfstandigheid en zelfredzaamheid en op het socio-emotionele welbevinden.

TAALREMEDIËRING DOOR HEEL HET SCHOOLTEAM

Een vakbegeleiding start met een visie op de doelstellingen van het vak: welke leerinhouden en welke vaardigheden moet een

leerling verwerken en beheersen? Vanuit deze visie vertrekt de diagnosestelling: kampt een leerling met een algemeen leerprobleem (leerstofverwerking, planning of affectieve verwerking) of met een specifiek vakprobleem? Indien het gaat over een specifiek vakprobleem kan vastgesteld worden over welke leerinhoud of vaardigheid het gaat. Een goede diagnose isoleert het (of een) kernprobleem in de leermoeilijkheden die een leerling ervaart.

Remediëren betekent dan heel concrete handgrepen aanreiken die gericht inwerken op het kernprobleem. Bij remediëring wordt dus nooit 'alles' aangepakt, het handelt veeleer over een speerpuntactie die overzichtelijk blijft en daardoor houvast biedt voor de leerling en de leerkracht. Deze visie op remediëring (en op taalbeleid) heeft betrekking op het schoolbeleid en dus op elke leerling en leerkracht.

Als men op school aan taalremediëring begint, zijn er twee mogelijkheden: ofwel worden er een aantal uren vrijgemaakt voor een *remedial teacher* en neemt deze leerkracht de zorgbreedte voor taal op zich, ofwel wordt een heel schoolteam bij deze taalremediëring betrokken en neemt elke vakleerkracht de zorgbreedte mee op. In het eerste geval houdt het taalbeleid van een school wat taalremediëring betreft op

bij de beslissing aan taalzorgbreedte te doen en hiervoor iemand aan te stellen. De tweede mogelijkheid is op het vlak van taalbeleid veel omvattender en onvoorwaardelijk verbonden aan een aantal keuzes, niet alleen voor het vak Nederlands en de moderne vreemde talen, maar ook voor de andere vakken, zelfs voor wetenschappen en wiskunde.

Wanneer een schoolteam beslist om dispensatie te geven aan dyslectici bijvoorbeeld zal dit niet alleen de leerkracht Nederlands aanbelangen. De leerkracht biologie mag bijvoorbeeld geen punten aftrekken voor spelfouten in vaktermen, ook de leerkracht geschiedenis moet een leerling de kans geven om teksten op voorhand door te nemen, en voor elk vak hebben de leerlingen recht op meer proefwerktijd.

Wanneer een leerling problemen heeft met tekstbegrip zal hij geremedieerd worden door middel van het aanleren van adequaat gebruik van leesstrategieën. Deze leesstrategieën zal hij niet uitsluitend oefenen op teksten voor het vak Nederlands, maar ook op teksten voor aardrijkskunde, geschiedenis enz. Hij kan ze pas zinvol gebruiken als ook de vakleerkracht van deze vakken die leesstrategieën beheerst en bijgevolg de leerling kan aanmoedigen en opvolgen in het gebruik ervan. De algemene leesstrategieën die de leerling zich eigen gemaakt heeft, zal hij uiteraard ook gebruiken en expliciet terug inoefenen wanneer hij problemen krijgt met tekstbegrip in een vreemde taal.

De taalleerkrachten moeten hun 'taalgebruik' op mekaar afstemmen: bij diagnose

Het uitgangspunt bij een remediëring-beleid is een leerlinggerichte houding: elke leerling kan gedurende het schooljaar op begeleiding rekenen. Het doel van deze begeleiding is steeds het leerrendement van leerlingen te verhogen.

Deze visie op remediëring (en op taalbeleid) heeft betrekking op het schoolbeleid en dus op elke leerling en leerkracht.

van een taalleerprobleem moeten zij weten wat *klank-tekenkoppeling* is, moeten zij kunnen duiden of het over een probleem van spreek-, schrijf-, lees- of luistervaardigheid gaat enz. De tijd dat van een leerling op een leerlingbespreking gezegd werd: 'hij heeft een onvoldoende voor Frans, want hij kan dat gewoon niet', is voorbij. Uiteraard is deze afstemming op mekaar veel diepgaander dan alleen een gemeenschappelijke taal gebruiken: het is eenzelfde didactische opbouw hanteren en eenzelfde diagnostisch oog en oor ontwikkelen.

Wat volgt, is een voorbeeld van een stappenplan taalremediëring van de tweede soort: wat begon als taalremediëring evolueerde naar een verticaal en horizontaal taalzorgbreedtebeleid voor Nederlands, de vreemde talen en impliciet ook voor alle andere vakken. Het hield niet op bij remediëring, het breidde zich ook uit naar intensiever vakoverleg en didactisch bewustzijn, vooral binnen de vreemde talen. Dit stappenplan is niet af. Het is wat wij op onze school voorlopig hebben op het vlak van taalzorgbreedte.

DIAGNOSE VAN TAALLEERSTOORNISSEN EN -PROBLEMEN

Wat volgt, is een beschrijving van de verschillende diagnosemomenten en -instrumenten. Die staan uiteraard niet los van elkaar. Resultaten worden gebundeld en geven zo een vollediger beeld van een leerling.

- Bij de inschrijving wordt aan de nieuwe leerlingen en hun ouders gevraagd of ze in het basisonderwijs problemen hebben gehad. Dit wordt op het inschrijvingsformulier genoteerd en bewaard in het leerlingendossier. Indien een leerling dyslexie of dysorthografie heeft, wordt een diagnose van een neurolingvist of logopedist gevraagd om op basis daarvan

dispensatie- en compensatiemaatregelen te geven.

- In de eerste week van september maken alle leerlingen van het eerste jaar het diagnostisch dictee *De vier scholieren* (in Kleijnen 1992). Dit dictee spoort spellingproblemen op en laat toe onmiddellijk probleemspellers en de soort van spellingprobleem te detecteren.
- In de loop van oktober maken alle leerlingen van het eerste jaar een leesbegriptoets (Hacquebord 1996). Door middel van deze toets worden leesbegripproblemen opgespoord en kunnen probleemlezers en de aard van hun leesprobleem onmiddellijk achterhaald worden.
- In de loop van januari maken alle leerlingen van het eerste jaar een diagnostisch dictee Frans dat erop gericht is te detecteren of leerlingen *klank-tekenkoppeling*-problemen hebben.
- In oktober van het tweede jaar maken alle leerlingen van het tweede jaar een diagnostisch dictee Engels (gebaseerd op het diagnostisch dictee van Van Berkel 2000) ook om eventuele *klank-tekenkoppeling*-problemen voor Engels op te sporen.
- Aan het einde van het derde jaar maken alle leerlingen een leesbegriptoets Frans en Engels. Het is een gatentekst: om de tien woorden wordt er één woord weggelaten dat leerlingen moeten kunnen

Uiteraard is deze afstemming op mekaar veel diepgaander dan alleen een gemeenschappelijke taal gebruiken: het is eenzelfde didactische opbouw hanteren en eenzelfde diagnostisch oog en oor ontwikkelen.

invullen in het Nederlands of in de vreemde taal; het gaat om het begrip, niet om het juiste woord. Indien zij minder dan de helft +1 halen, kunnen ze als probleemlezer beschouwd worden. Wij beschouwen een leerling als probleemlezer wanneer hij zowel voor de Engelse als voor de Franse tekst minder scoort dan de helft +1.

- Indien nodig kunnen er voor individuele leerlingen nog verdere diagnostische toetsen afgenomen worden, bijvoorbeeld indien er problemen vermoed worden in verband met technisch lezen. Er kan ook doorverwezen worden naar het CLB en/of naar verder gespecialiseerd onderzoek.
- Naast deze formele diagnoseslijn is er ook een belangrijke informele diagnoseslijn waarbij leerkrachten hun toetsen en proefwerken van de eerste reeks (december) als diagnose-instrumenten gaan gebruiken om problemen te detecteren en te melden zodat een adequaat remediëeringsplan ontwikkeld kan worden. Zeer belangrijk bij deze vorm van diagnose is overleg tussen de taalleerkrachten: gaat het over een geïsoleerd taalprobleem (enkel problemen voor luistervaardigheid Frans bijvoorbeeld,

maar geen problemen met luistervaardigheid Engels en Nederlands), dan zullen diagnose en remediëring verschillen. In het eerste geval kan het zijn dat de leerling bijvoorbeeld te weinig passieve woordenschat Frans verworven heeft en moet hij daarin geremedieerd worden. In het tweede geval kan er bijvoorbeeld een medische oorzaak zijn en zal een oplossing voor het probleem in een andere richting dan taalremediëring gezocht moeten worden.

DISPENSATIE- EN COMPENSATIE- MAATREGELEN EN/OF TAALREMEDIËRING

Na elke diagnosetoets of -stelling wordt voor de leerlingen die problemen blijken te hebben, voorzien in of gezocht naar een aangepaste remediëring. Die kan in groep gebeuren of individueel, door een 'gespecialiseerde' leerkracht of door de vakleerkracht.

- Leerlingen met een taalleerstooris (i.c. dyslexie of dysorthografie) krijgen dispensatie- en compensatiemaatregelen voor de taalvakken, maar ook voor de andere vakken. In deze maatregelen zit een gradatie van één tot en met zes.

AFSPRAKEN DYSLEXIE/DYSORTHOGRAPHIE VREEMDE TALEN

Eerste graad

- Leerlingen van de eerste graad moeten de klank-tekenkoppeling van de vreemde talen leren, anders krijgen ze later problemen met het herkennen van woorden in leesvaardigheid. Om hen de mogelijkheid te geven een basis klank-tekenkoppeling te leggen, worden speciale maatregelen genomen:
  - Leerlingen maken voor de vreemde taal een klank-spellingschrift. De methode wordt hen aangeleerd door de remediale hulpverleners.

- Leerlingen leggen voor de vreemde talen de toetsen rond woordenschat in twee beurten af. Bij de eerste beurt (klassikaal) worden fouten tegen de spelling niet aangerekend; de punten worden toegekend als de leerling bewijst dat hij de woorden kent. Bij een tweede beurt (individueel) moeten niet alleen de woorden gekend zijn, maar moeten ze ook correct gespeld worden. Op deze manier wordt er meer tijd gegeven voor het instuderen van de woordenschat.
- Voor schrijftaken mogen de leerlingen een tekstverwerker met spellingcorrector gebruiken.
- Leerlingen worden meestal gevraagd zich extra in te zetten voor grammatica en mondelinge vaardigheden.

Tweede graad

- Leerlingen van de tweede graad hebben een basis klank-tekenkoppeling waarmee ze verder kunnen in leesvaardigheid. Voor leesvaardigheid worden eventueel kortere, aangepaste teksten voorzien, liefst met auditieve ondersteuning.
- Voor het studeren van woordenschat en schrijfvaardigheid mogen de leerlingen een spellingwoordenboek gebruiken. Met behulp hiervan worden zij geacht aan dezelfde evaluatienorm te beantwoorden als de andere leerlingen.
- Voor schrijftaken mogen de leerlingen een tekstverwerker met spellingcorrector gebruiken.
- Leerlingen worden meestal gevraagd zich extra in te zetten voor grammatica en mondelinge vaardigheden.

Derde graad

In de derde graad kan een aangepast individueel programma voorzien worden waarbij bepaalde vaardigheden zwaarder doorwegen, andere minder. Dispensaties en compensaties kunnen hier verregaander zijn, maar zijn steeds gebaseerd op de specifieke problemen van de leerling.

- De leerlingen met spellingproblemen worden onderscheiden in drie categorieën: leerlingen met regelfouten, met contextfouten en met ongemarkeerde fouten. Zij worden in drie groepen geredieerd door een remedial teacher op basis van de methode *Strategisch Spellen* (1995).
- De leerlingen met leesbegripproblemen worden in groep geredieerd in het gebruik van leesstrategieën, gebaseerd op de methode *Lezen in alle vakken* (Van der Veer & Kamp 1998).
- De leerlingen met klank-tekenkoppelingproblemen in de vreemde talen worden

Een stappenplan taalremediëring stelt niet veel voor zonder een implementatie op meso- en microniveau.

in groep op weg gezet met het maken van een klankspellingschrift. De leerlingen krijgen ook een cd waarop alle woorden van de gebruikte taalleer-methode werden ingesproken. Dankzij deze cd kunnen zij thuis de juiste klank opzoeken en inoefenen. De verdere opvolging gebeurt door de vakleerkrachten.

- De leerlingen met leesvaardigheidsproblemen in de vreemde talen worden in groep op weg gezet in het oefenen van leesstrategieën, dezelfde voor Nederlands, Frans en Engels. Zij kunnen zelfstandig aan de slag met een tekstbundel. De opvolging gebeurt door de vakleerkrachten.
- Verder worden leerlingen, wanneer aangemeld door een vakleerkracht, doelgericht geholpen met bijvoorbeeld materiaal voor uitbreiding van woordenschat, auditieve ondersteuning van woordenschat en teksten enz. De taak van de *remedial teacher* beperkt zich tot het ontwerpen en bijeenzoeken van materiaal en dat ter beschikking stellen na diagnose, meestal door de vakleerkracht, soms door hemzelf. De opvolging ligt volledig bij de vakleerkracht.

DE KLEINE KANTJES VAN DE IMPLEMENTATIE

Een stappenplan taalremediëring stelt niet veel voor zonder een implementatie op meso- en microniveau. Dit stappenplan kreeg vorm dankzij een investering in interne en externe nascholing. Directie en leerkrachten trokken naar congressen over zorgbreedte en taalremediëring en volgden intensieve opleidingen rond remediëring Nederlands, remediëring moderne vreemde

talen en dyslexie in het wiskundeonderwijs. De doorstroming van deze nascholing werd verzorgd naar het schoolteam als geheel en naar de taalleerkrachten in het bijzonder. De taalremediëring werd een aantal keren besproken tijdens personeelsvergaderingen en de taalleerkrachten kregen een interne nascholing rond remediëring. Drie leerkrachten en een studiemeester werden gedeeltelijk vrijgesteld om de taalremediëring gestalte te geven; de directie volgt het geheel intensief op en ondersteunt waar nodig. Een elektronisch leerlingendossier maakt het mogelijk leerlingen op te volgen waardoor de vaststelling van een leerkracht Engels uit het derde jaar gebruikt kan worden door een leerkracht Frans in het vijfde jaar.

Loopt alles dus op wieltjes? Een beleidsplan opstellen en beschrijven is één zaak, de praktijk is toch nog altijd een andere zaak. Ondanks goede bedoelingen en grote inzet valt een diagnose van een (taal)leerprobleem niet altijd te stellen. Een leerprobleem bestaat vaak uit een kluwen van motivatie, gebrek aan inzet, concentratiestoornis, hiaten in de basiskennis van een vak en, ja ook een taalleerprobleem. Als leerkracht of als *remedial teacher* blijf je vaak voor een raadsel staan en slaag je er niet voldoende in om een diagnose te stellen, laat staan om een adequaat remediëeringsplan op te stellen. Soms lukt het wel, maar dit betekent nog helemaal niet dat een remediëring ook leidt tot rendement.

Ondanks de begeleiding van leerkrachten, ondanks een grote inzet van de betrokken leerling blijkt soms op het einde van de rit dat het vereiste resultaat er niet komt en moeten er op de deliberatie consequente beslissingen worden genomen.

Het is niet altijd zo makkelijk om tijd vrij te maken voor een leerling die twee toetsen voor woordenschat mag afleggen of voor een leerling wiens schriften elke week nagekeken moeten worden.

Een taalbeleid is zonder meer zinvol, maar het werkt zoals een goede maaltijd: een zorgvuldige en langdurige voorbereiding, verschillende gangen, lang nagenieten en het voornemen om het nog eens over te doen en te verbeteren.

Een concreet begeleidingsplan opstellen betekent ook niet dat alle leerkrachten dit met evenveel ijver en inzicht uitvoeren. Een leerkracht moet steeds met groepen werken en soms gaat de aandacht voor een individuele leerling ondanks goede bedoelingen wat verloren. Het is niet altijd zo makkelijk om tijd vrij te maken voor een leerling die twee toetsen voor woordenschat mag afleggen of voor een leerling wiens schriften elke week nagekeken moeten worden. Een schoolbreed taalbeleid werkt zonder meer in op de klaspraktijk en dit houdt in dat leerkrachten hun visie en aanpak moeten bijsturen. *Bottom-up* betekent concreet heel voorzichtig en geleidelijk werken aan een gezamenlijke aanpak, en tijd en ruimte laten voor kritiek, aanpassingen en bijstellingen. Iedereen over de streep trekken blijkt soms niet haalbaar, maar conclusies kunnen pas na verloop van jaren getrokken worden.

TAALBELEID, ONDERWIJSVISIE EN OPVOEDINGSPROJECT: DRIE HANDEN OP ÉÉN BUIK

Wat begon in 1995 met een congres rond remediëring en zorgbreedte in het secundair onderwijs heeft uiteindelijk geleid tot een visie op leerlingenbegeleiding en op een leerlinggerichte didactiek. De eerste stappen hadden betrekking op spellingmoeilijkheden Nederlands en de opvang van dyslectici en van hieruit ontstond een visie op remediëring die een diepgaande invloed uit-

oefende op de didactiek van de lessen Nederlands en moderne vreemde talen. Werken aan diagnosestelling en remediëring leidt onvermijdelijk tot een verfijning van de evaluatie en deliberatie van leerlingen. Om taalzwakke leerlingen te kunnen begeleiden, zoek je naar een afwisseling van media en werkvormen. Als je aan de slag gaat met leerlingen wil je hen ook opvolgen en leg je de basis voor een leerlingvolgsysteem. Als je zicht krijgt op leesvaardigheid, luistervaardigheid en de automatisering van talige elementen, krijg je ook zicht op leermoeilijkheden in niet-taalvakken zoals geschiedenis, aardrijkskunde, fysica en wiskunde. Meteen wordt de overstap gemaakt naar het leerproces en het leren leren. Hoeft het nog betoog dat dit alles reeds lang het vak Nederlands overstijgt en dat taalbeleid te maken heeft met alle vakken en dus met schoolbeleid?

Dit praktijkvoorbeeld eindigt dus ook als een totaalproject: eens je begint aan het bestek en de tafelgarnituur merk je dat je op de duur het tafellaken en de hele tafel aan het veranderen bent. Een taalbeleid is zonder meer zinvol, maar het werkt zoals een goede maaltijd: een zorgvuldige en langdurige voorbereiding, verschillende gangen, lang nagenieten en het voornemen om het nog eens over te doen en te verbeteren.

Begin als leerkracht, of beter als vakgroep, of nog beter als schoolteam met een kleine, concrete stap en gun jezelf jaren om een taalbeleid te ontwikkelen en te implementeren. Wij menen dat enkel deze voorzichtige, geleidelijke weg leidt tot het beoogde doel:

Begin als leerkracht, of beter als vakgroep, of nog beter als schoolteam met een kleine, concrete stap en gun jezelf jaren om een taalbeleid te ontwikkelen en te implementeren.